

v ČR svědkem poměrně krátkou dobu, byly nastartovány již v 70. letech minulého století. Pokud tedy kniha pojednává o vlivu těchto proměn na situaci začínajících akademiků, pojednává o tématech, která v ČR nabývají a budou dále nabývat na důležitosti. A jestliže kniha identifikuje problémy a negativa, která s sebou tyto změny nesou, mohla by být nápomocná ve snaze o prevenci či zmírnění těchto jevů. V tomto směru by pro české akademické instituce mohla být také inspirativní samozřejmost, s jakou publikace věnuje pozornost genderové dimenzi pojednávaných témat.

Jako česká čtenářka jsem si dále kladla otázku, komu v české akademické oblasti odpovídá třetí cílová skupina knihy, tedy kariérní poradci, vzhledem k tomu, že v českých

akademických institucích něco jako formální kariérní poradenství chybí. Nelze říct, že by se zde začínajícím vědcům nedostávalo žádných informací a rad o směřování jejich akademické kariéry, ale většinou se tak děje jen neformální cestou. Jak však ukazuje (nejen tato) publikace, neformální vztahy a toky informací jsou selektivnější, a tudíž nejsou dostupné všem (zejména ženy bývají v tomto směru obcházeny) a navíc neformálnost je spojená s nejasností a nejistotou, tedy s tím, co kniha identifikuje jako jeden z hlavních problémů osob na začátku akademické dráhy. Bylo by proto skvělé, kdyby kniha podnítila české akademické instituce, zejména univerzity, aby věnovaly otázce vedení a rozvoje začínajících akademiků a akademiček systematickou pozornost.

SOUČASNÉ TENDENCE VE VÝZKUMU PÉČE: ZPRÁVA Z MEZINÁRODNÍ KONFERENCE CRITICAL CARE / ZUZANA UHDE

Přestože teoretické pozornosti se konceptu péče dostalo až v 80. letech minulého století, etika péče, která staví na průlomové práci Carol Gilligan *Jiným hlasem*, byla od té doby rozpracována řadou autorek a autorů a stala se nepřehlédnutelným myšlenkovým proudem v morální a politické teorii. Zatímco tzv. první generace teoretiček etiky péče, mezi něž patří Sara Ruddick, Nel Noddings či Virginia Held, se zaměřila především na intimní vztahy péče prostřednictvím zkoumání mateřství jako ženské morální zkušenosti, druhá generace, mezi jinými Joan Tronto či Selma Sevenhuijsen, se posunula k artikulaci politické teorie péče. Pozdější přístupy tedy zdůraznily péči jako politický i morální koncept. Tím se také otevřely dveře k propojení konceptu péče s otázkami spravedlnosti a občanství.

Konference *Critical Care: Advancing an Ethics of Care in Theory and Practice*, která se konala v září na University of Brigh-

ton ve Velké Británii, svedla dohromady badatelky a badatele, kteří se věnují teoretické artikulaci konceptu péče a rozvíjení etiky péče s ohledem na aktuální společenské výzvy i kteří se zaměřují na jednotlivé dílčí aspekty, jako např. péče o starší, instituce péče, aplikaci etiky péče v sociální práci či migraci doktorů, zdravotních sester a domácích pečovatelek. Konference rovněž iniciovala vznik globální sítě pro výzkum v oblasti etiky péče, politické teorie péče a jejich aplikací.

Konferenci otevřela plenární přednáškou Marian Barnes z University of Brighton, která se soustředila na konflikty mezi různými aktéry ve vztazích péče a kritiku etiky péče, která z těchto konfliktů vyrůstá. Výchozím bodem jí byla kritika artikulovaná hendikepovanými lidmi, jež jsou závislí na péči druhých a svoji autonomní identitu si budují ve vztahu k této závislosti. Zatímco etika péče si podle ní musí z této kritiky vzít jako výzvu nutnost problematizovat jas-

ností, což pro nás bylo nemilým překvapením, očekávaly jsme nadšené diskuse plné nápadů a konfrontací, které z úst studentek a studentů zaznějí, místo toho jsme se spíše ocitly ve škole, kde si přispívající od učitelů vyslechnou, kde udělali ve svém výzkumném designu chybu.

Jarní škola pro nás v jistém smyslu představovala střet s našimi představami a očekáváními, že témata týkající se sexuality budou plná poststrukturalismu, queer a neotřelých nápadů. Metodologická rovina jednotlivých příspěvků se ukázala být nečekaně inspirativní pro uvažování o možnostech a limitech odlišných přístupů. Mezi prezentovanými výzkumy se na jedné straně objevila rozsáhlá kvantitativní šetření, např. výzkum mapující sexuální chování ve Slovinsku (Ivan Bernik). Ačkoli kvantitativní studie nabídly podrobně analyzovaná statistická data, již v samotných základech definovaných kategorií bylo možné najít jejich limity. Sexuální chování bylo např. zkoumáno pouze u heterosexuální populace. Jiná studie, mapující postoje k adopcím dětí stejnopohlavními páry (Ivett Szalma), vycházela z analýzy dat z *European Values Study*. Nedokázala však nabídnout přesvědčivá vysvětlení odlišností v rámci jednotlivých zemí, která lze lépe nacházet s pomocí kvalitativních přístupů. Typickým příkladem v tomto ohledu může být zjištěná míra tolerance k této otázce v České republice, která se na pětibodové škále pohybovala přesně na středové hodnotě. Což může svědčit o tom, že společnost je k této otázce neutrálně naladěna, může to však zároveň ukazovat na typický postoj, často pozorovaný v jiných rozsáhlých šetřeních, a sice že respondenti a respondentky mají tendenci řadit se k odpovědi „ani pro, ani proti“.

Pokud kvantitativní metody potřebují hlubší reflexi užívaných kategorií a východisek, o kvalitativních to platí dvojnásob, což se ukázalo ve studii postojů studentek ke konzumaci pornografie (Karmen Došen). Omezení vzorku na pouze heterosexuální ženy, které

né vymezení mezi tím, kdo péči přijímá, a tím, kdo ji poskytuje, a namísto toho zdůraznit vzájemnost vztahu i proměnu rolí v delším časovém horizontu, úsilí hendikepovaných přeložit svoje potřeby péče do jazyka svobody volby jde podle ní nebezpečně ruku v ruce s neoliberálními politikami i liberální konstrukcí atomizovaného individualismu.

Hlavní hostkou konference byla politická teoretička Joan Tronto z University of Minnesota v USA, která svou knihou *Moral Boundaries* na začátku 90. let 20. století předznamenala nový vývoj v oblasti etiky péče, překračující parochiální a esencialistické rámování konceptu péče pomocí vztahu matky a dítěte. Tronto zde identifikovala hranice dominantního politického myšlení, v jejichž rámci se péče mylně jeví jako nevyhnutelně konzervativní idea, jedná se o hranice mezi morálkou a politikou, mezi nestranným rozumem a kontextuálními mezilidskými vztahy a mezi veřejným a soukromým.¹ Na konferenci přednesla přednášku „Democratic Caring and Global Responsibilities for Care“, ve které prezentovala svůj současný směr úvah o péči zejména s ohledem na zintenzivňující se globální interakce. Výchozí bodem je pro Tronto argument, že v současném rámci fungování demokracie na úrovni států i v transnacionálním prostoru není možné odstranit zásadní rozpory a nespravedlnosti, které vyplývají ze strukturálního nedocení, přehlížení či popírání potřeb péče a kolektivní zodpovědnosti za péči. Základním paradoxem v současném globalizovaném rámci vztahů péče je podle ní skutečnost, že státy se chovají zároveň jako uzavřený prostor, omezující migraci dovnitř prostřednictvím restriktivních migračních politik, i jako prostupný prostor, když umožňují (a v některých případech i podporují) migraci těch, kteří pečují o občany a občanky, a šedý trh privatizované péče. Tito pečovatelé a pečovatelky představují pro stát levnou pracovní sílu bez vedlejších nákladů za péči o ně samotné, protože migranti/ky jsou často vyloučeni z veřejných programů zdravotního a sociálního pojištění. Jinak řečeno migranti/ky jsou pouze poskytovateli péče, nikoli pří-

jemci (jde o druhou stranu mince problému, který Barnes nadnesla z perspektivy hendikepovaných). Tyto úvahy Tronto vedou k redefinici konceptu rovnosti i demokracie. Tronto v současnosti prosazuje pojetí pečující demokracie, ve které by byla klíčová demokratická participace na rozdělování zodpovědnosti za péči a inkluzivně nastavený koncept občanství vycházející ze základních předpokladů potřeb péče. V praxi by takové pojetí demokracie mohlo mít podle ní dalekosáhlé důsledky právě ve vztahu k těm, jejichž pečovatelské zodpovědnosti je vedou k migraci do zemí, kde naplňují potřeby péče druhých, aniž by zde mohli vznášet nároky na naplnění potřeb svých.

Rozbory zodpovědnosti za péči v globálním rámci Tronto promítá zpětně i do konceptualizace péče. Ke čtyřem fázím, o které Tronto opírala vymezení péče jako morálního konceptu v knize *Moral Boundaries*, zde přidala pátou fázi *pečování s* (caringwith). Hodnoty přítomné v praxi péče odvozuje právě od těchto praktických fází: 1. *starání se* (caring about), kdy jsou uznány potřeby druhých a rozhodující hodnotou je *pozornost*; 2. *opatrování* (taking care of) jakožto přijetí *zodpovědnosti*, která je zde klíčovou hodnotou; 3. *poskytnutí péče* (care-giving), kdy je přítomna fyzická práce a důležitou hodnotou jsou *schopnosti*; 4. *přijetí péče* (care-receiving) jakožto zpětná vazba, ve které hraje roli *vnímavost*.² A 5. *pečování s* jako procesu opakování prvních čtyř fází, ve kterém vzniká a je legitimizováno očekávání, že se každý může spolehnout na péči druhých. Hodnotami přítomnými v této fázi péče je *důvěra* a *solidarita*.

Strukturální nerovnosti jako aktuální výzva pro etiku péče a politickou teorii péče byly jednou z linií příspěvků na konferenci. Diego de Merich z London School of Economics podrobil kritice z perspektivy péče přístup práva na rozvoj, který dominuje rozvojovému diskursu OSN, a vymezení Rozvojových cílů tisíciletí. Ve stejné sekci, ve které jsem prezentovala rozbor transnacionálních praktik péče a důsledků této analýzy pro (západní) feministickou teorii a vymezení zodpověd-

jsou pravidelnými a častými konzumentkami pornografie, nabídlo pouze velmi plochý a omezený obraz zkoumaného problému a zneemožnilo to, v čem spočívá hlavní síla kvalitativních metod, a sice možnost komplexního a hlubšího poznání.

Neméně přínosný byl střet různých teoretických východisek, např. v konfrontaci poststrukturalismu a neopozitivismu, především u některých účastníků a účastnic jarní školy odhalil jistou „neschopnost čtení“ výzkumů, které z poststrukturalismu vycházejí. Zatímco na kvalitativní i kvantitativní výzkumy mající za cíl „vysvětlit realitu“ se snesla celá řada poznámek a dotazů, na výzkumy zabývající se „konstrukcí této reality“ (např. Alessandro Porrovecchio, který zkoumal konstrukci identity na pozadí sexuálních rituálů) byly reakce o poznání menší a publikum reagovalo poněkud rozpačitě, jako by si s tím „nevědělo rady“.

Jiné příspěvky však poukázaly také na nacházení nečekaných spojení a spolupráce mezi disciplínami. Šlo např. o kvalitativní výzkum používání antikoncepce ve Slovinsku (Gabriela Simetinger), které je zemí s nejvyšším počtem užívání přerušované soulože jako antikoncepční metody, jehož teoretickým východiskem byl medicínský diskurs v kombinaci se sociologickými metodami výzkumu.

Závěrečným příspěvkem byla prezentace nové knihy *Doing Families*. Gay and Lesbian Family Practices (Takacs, Kuhar 2011), která představuje proměny definice rodiny a strategie a praktiky gay a lesbického rodičovství prostřednictvím výzkumů z různých zemí Evropy. Především diskuse nabídla nahlédnutí do propojování teoretické a praktické roviny dělání vědy, zejména pokud jde o témata, jež jsou svou podstatou politická. Roman Kuhar přiblížil situaci ve Slovinsku ve vztahu k přijetí nové legislativy, která by umožnila zrovnoprávnění gay/lesbických párů s heterosexuálními v otázce partnerství, respektive manželství a možností adopcí. Kuhar ze své pozice akademika a zároveň aktivisty představil proměny diskursu (především náboženské) opozice, která protestovala proti změnám rodinného práva. Zajímavá je v tomto ohledu proměna strategie – od biblických argumentů, užívaných před 10

nosti v globálním rámci, prezentovala svůj příspěvek Olena Hankivsky ze Simon Fraser University v Kanadě. Hankivsky argumentovala pro propojení etiky péče s intersekcionalním přístupem zdůrazňujícím provázání jednotlivých struktur hierarchií a nerovností. Rosie Cox z University of London, Birkbeck, přednesla spolu s Kendrou Strauss z University of Cambridge příspěvek redefinující vztah reprodukční práce a péče. Jejich snahou bylo v návaznosti na Eleonor Kofman integrovat do jednoho analytického rámce sociální reprodukce jak marxistické a socialistické rozborů vztahu reprodukční práce a ekonomických struktur, tak morální rozborů péče.

Ve svém celku konference ukázala potenciál, ale i zásadní výzvy, před kterými etika péče stojí. Jisté omezení ply-

ne z implicitního upřednostnění morálních otázek před strukturálními a politickými otázkami, které bylo patrné ve většině konferenčních příspěvků. Jak jsem ale výše ukázala, některé autorky jsou si těchto omezení vědomy a usilují o rozšíření rozborů péče. Otázkou zde zůstává, zda je adekvátní hovořit stále pouze o etice péče, nebo zda by se důraz neměl přesunout k sociální teorii péče.

Poznámky

1 Tronto, J. C. 1994. *Moral Boundaries. A Political Argument for an Ethics of Care*. New York & London: Routledge, s. 6–11.

2 Tamtéž, s. 106–108.

lety, k (pseudo)vědecké argumentaci, postavené na dezinterpretaci výsledků výzkumů, např. výzkumů minoritního stresu, k poukázání na „závadnost“ homosexuálních partnerství. Existence domácího násilí v gay/lesbických vztazích se tak stala argumentem proti gay/lesbickému partnerství a rodičovství, podobně jako výsledky výzkumu poukazující na „krátkodobé“ trvání vztahů gayů, který však byl prováděn v populaci gayů do 30 let v Amsterdamu. Kuhar tak otevřel další dimenzi problematiky výzkumu, a sice jakým způsobem je výzkum představen a přijímán nejen na akademické půdě, ale také ve veřejnosti. To nás staví před další z etických otázek, a sice společenské zodpovědnosti za to, co a jak zkoumáme a publikujeme.